

ACTUALIZAREA ORNAMENTICII TRADIȚIONALE BASARABENE ȘI IMPLEMENTAREA ACESTEIA ÎN VESTIMENTAȚIA CONTEMPORANĂ

Catea-Corina ȚOPA

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Această lucrare reprezintă un studiu aplicativ al ornamenticii din sudul Basarabiei cu elucidarea aspectelor de implementare ale acestora într-o ținută modernă. Valoarea teoretică a lucrării constă în determinarea particularităților motivelor ornamentale, simbolica formelor și cromaticii teritoriului de sud a spațiului basarabeian, iar valoarea practică relevă impactul creatorului la inovarea tradiționalismului prin realizarea unui model vestimentar inedit cu ornamente actualizate.

Cuvinte-cheie: ornament; tradiție; inovare; simbolică; ornament geometric; motiv fitomorf.

Tradiția reprezintă un fenomen psiho-social multiplu, dinamic și continuu ce asigură participarea societății la un sistem specific de valori materiale și spirituale, ce au o relativă stabilitate.

Arta ornamentală și metodologiile prin care aceasta este expusă, la nivel local sau zonal, constituie una dintre cele mai veridice modalități de comunicare etnoculturală și de reflectare a reprezentărilor din lumea înconjurătoare, arta primitivă dominant magică, arta simbiotica, cea cultă, estetică etc. Fiind o modalitate de decor, ornamentica exprimă o latură a specificului cultural, a modului de a concepe și produce valori estetice, este o reproducere artistică a realității vizuale înconjurătoare.

Obiectele tradiționale moldovenești prin compoziția decorului au rolul unor cărți cu imagini, reprezintă texte de ornamente în care se poate citi întregul destin al poporului nostru, în raport cu lumea și divinitatea. În ele este codificat un întreg limbaj artistic și de gândire a poporului, nivelul de măiestrie, reprezentând și un model de atitudine a omului față de natură. La ornamentarea țesăturilor se gândea logic și laconic, de aceea, însuși algoritmul aranjării decorului corespunde unui mic univers, fiecare detaliu ornamental fiind justificat, fie din perspectivă simbolică, fie din perspectivă decorativă, formând în ansamblu imaginea etnică a mentalității și talentului moldovenilor, conturând o bogată diversitate de forme și expresii culturale.

Mijloacele prin care se pot explica caracterul tradițional și inovativ revin particularităților ornamentale și valorilor estetice ale acestora cu bogate conținuturi și semnificații. Ornamentica tradițională moldovenească, precum și folclorul, sunt reflecții ale concepțiilor și simțămintelor localnicilor, și a evenimentelor istorice, expuse într-o multitudine de semne care au fost îmbinate în moduri diferite.

Deseori sunt întâlnite și chiar mai apreciate printre meșterii populari, țesăturile cu reprezentări naturaliste sau inovative. Din punct de vedere estetic, dar și prin referire la tradiție, se cunosc două tipuri de inovații: progresive și regresive. Pentru a asimila diferența dintre acestea, ornamentele florale, antropomorfe și zoomorfe naturalizate constituie o inovație regresivă, iar adaptările funcționale de forme constituie inovații progresive. Ca fenomen ideatic, țesăturile cu reprezentări naturalizate reflectă perioada de criză a sistemului iconografic tradițional, de aceea majoritatea sunt considerate inovații regresive.

Specificul simbolicii și cromaticii ornamentelor din sudul Basarabiei

Numeroasele investigații etnografice efectuate pe teritoriul Republicii Moldova permit să afirmăm că, în urma contactului de valori dintre culturi, ornamentica și-a păstrat, deși într-o mică măsură, caracterul vechi tradițional geometric.

Cele mai vechi imagini ornamentale, dar și simboluri fundamentale cu valoare de arhetip sunt punctul sau centrul, cercul, crucea și pătratul. Acestea, alături de geometrism și stilizare stau la baza evoluției artei ornamentale și a celorlalte motive decorative naturaliste (fitomorfe, antropomorfe, zoomorfe, avimorfe, skeomorfe). Geometrismul, ca mod de ornamentare, constituie însușirea esențială a întregii ornamentici populare. Acesta poate fi abordat figurativ, mai simplu, predominant drept linear, static, discret, cu o structură rară, precum și cu o năzuință formativă de a geometriza motivele fiziomorfe.

Sub aspectul proceselor inovative s-a schimbat și funcția simbolică a ornamentelor. Actualmente nu întotdeauna ornamentul este destinat pentru a transmite un mesaj. Dacă în trecut mesajul era redat prin semne care prezentau importanță prin convingerile spirituale ce înglobau anumite idei, astăzi semnele sunt cele ce constituie mesajul, având alte valențe de conținut și idei. Cert este faptul că până în prezent, semnele arhetipale cu valoare de simbol își păstrează semnificația.

Analizând din punct de vedere a simbolismului elementele și părțile componente ale ornamentului acestea ar însemna: *liniile orizontale* - simbolizează puteri docile, împăciuitoare; *linia ondulată* - redă urcarea și coborârea soarelui pe cer, mișcarea apei, ploaia; *linia dreaptă* - ce exprimă siguranța și bărbăția; *liniile verticale* - simbolizează puteri înfricoșătoare și răufăcătoare, *linia verticală* în alte surse este privită prin analogie cu cifra 1 și litera I reprezentând E-ul și importanța supremă, autoritatea. *Liniile zig-zag* dețin semnificații multiple: unduirea apei, alternanța deal-vale, fulgerul. În concepția tradițională, fulgerul simbolizează scânteia vieții și energia fertilizatoare.

Triunghi este semn al cultului solar, asociat cu ochiul atotvăzător al Sfintei Treimi, cu divinitatea și armonia. În creștinism reprezintă trecutul, prezentul și viitorul. Îndreptat în sus - reprezintă masculinitatea, energia masculină activă și focul; îndreptat în jos - feminitatea și apa, energia feminină cosmică, creatoare.

Semnificația *rombului*, în mai multe surse poate fi interpretată diferit, însă în ansamblu acesta reprezintă procesul de procreare. Rombul, de mulți meșteri populari este interpretat ca fiind „cea mai geometrică reprezentare a ochiului lui Dumnezeu, veghind asupra casei”.

Legătura strânsă dintre om și vegetația ce-l înconjoară a dus la bogăția reprezentărilor fitomorfe, astfel încât în ornamentica țesăturilor decorative de interior întâlnim frecvent.

În domeniul țesăturilor populare, *pomul* a fost unul dintre tipurile ornamentale de bază, care a generat ansambluri decorative simple și monumentale. Astfel, *pomul*, fiind intermediarul ideal între pământ și cer, axă a lumii, evocă trecutul simbolic al verticalității, al vieții în continuă evoluție, tendința spre înălțimi, reprezentarea calităților omului bun, a familiei unite etc. și se consideră una dintre cele mai frecvente imagini ale poeziei românești.

Referitor la semnificația imagologică a arbo-relui M. Eliade notează: „Arborele este încărcat cu forțe sacre, deoarece este vertical, crește își pierde, și-și recapătă frunzele; el moare și renaște de nenu-mărate ori”. Abordând simbo-listica motivelor ornamentale pe textile etnograful basarabean Șofransky Z. menționează că „motivul pomul vieții este o relectare a mitului arborelui mi-raculos, purtător de fructe ale vieții fără de moarte și având la rădăcini izvorul cu apa vieții”. Într-un alt studiu, autoarea evidențiază semantica și simbolistica ornamentului pomul vieții: „reprezintă închipuirile strămoșilor noștri despre ciclul vieții și legătura cu viața... de viața ar-borilor se leaga structura cosmosului (arborele cosmic) și soarta omului (arborele vieții)”. *Pomul vieții* este și arborele științei, servind înțelepților lumii primitive la inițierea în tainele universului. Avându-și rădăcinile înfipte în pământ și crengile înălțate spre cer, arborele este considerat simbol al raporturilor ce se stabilesc între pământ și cer.

Analizând detalii se observă că pe parcursul secolului al XIX-lea și până în prezent, s-a creat un stil elevat de redare și structurare a pomilor, caracterizat prin particularitățile: unitatea dintre conținut și formă, simplitatea și claritatea compoziției, specificitatea elementelor și motivelor, precizia contururilor, rafinamentul culorilor, armonia ansamblului decorativ.

Uniformitatea ornamentelor florale, răspândite pe tot cuprinsul țării, se datorează apariției culegerilor de motive încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. În general, în ornamentica tradițională moldovenească ideea de floare a fost exprimată, printr-o corolă conturată în linii drepte, motiv pentru care identificarea ei este foarte dificilă.

Figura 1. Forma inițială a ornamentului

Apariția elementelor decorative florale denotă în mare parte frumusețea feminină, dragostea, căsătoria, belșugul. În prosoapele tradiționale din sudul Basarabiei, adesea se regăsea motivul crinului, acesta

simbolizează frumusețea, puritatea, castitatea, aceasta este floarea iubirii intense ambigue sau sublimată. În unele interpretări, crinul capătă statutul de floarea gloriei, crinul cu șase petale semnifică cele șase raze ale soarelui. În tradiția biblică este „simbolul elecțiunii, al alegerii ființei iubite”.

În urma unor documentări asupra ornamenticii de pe teritoriul Basarabean, s-a selectat motivul ornamental de prosop, provenit din zona de sud a Basarabiei, datând din secolul XIX. După cum a fost menționat și analizat mai sus, în mare parte ornamentul decorativ din piesele vestimentare și cele destinate decorului de interior al locuinței, a fost influențat de formele geometrice, linii și elemente stilizate aduse până la o formă geometrică strictă.

Dea lungul timpului, modalitatea de așezare a ornamentului în compoziție a avut o importanță deosebită. Adesea, dacă analizăm ornamentica de prosop, ca așezare compozițională s-a utilizat friza, care în funcție de orientare - verticală sau orizontală, denotă semnificație divergentă, verticala - semnifică ascensiunea spre divinitate, orizontal – orientarea individului spre lume și viață.

Actualizarea motivelor ornamenticii studiate

Pentru crearea unui ansamblu de elemente armonios și cu conotație de ordine stilistică, s-a optat pentru o îmbinare a frizei orizontale și verticale, astfel ajungându-se la un tot întreg de elemente ce sunt legate prin formă, culoare, caracterului de stilizare.

În procesul de determinare a tehnicii de realizare a decorului pe suprafața produsului vestimentar, ornamentul tradițional de prosop (preluat inițial), a suferit modificări de formă și culoare semnificative, pentru a transpune amprenta personală în expresia ornamentului, pentru ca produsul final să fie unul racordat la actualitate, și pentru ca forma și tehnica de realizare, îmbinate împreună să fie întregre cu materiale propuse. În cele din urmă, esența elementelor tradiționale a ramas vizibilă și citibilă în starea finală a acestora.

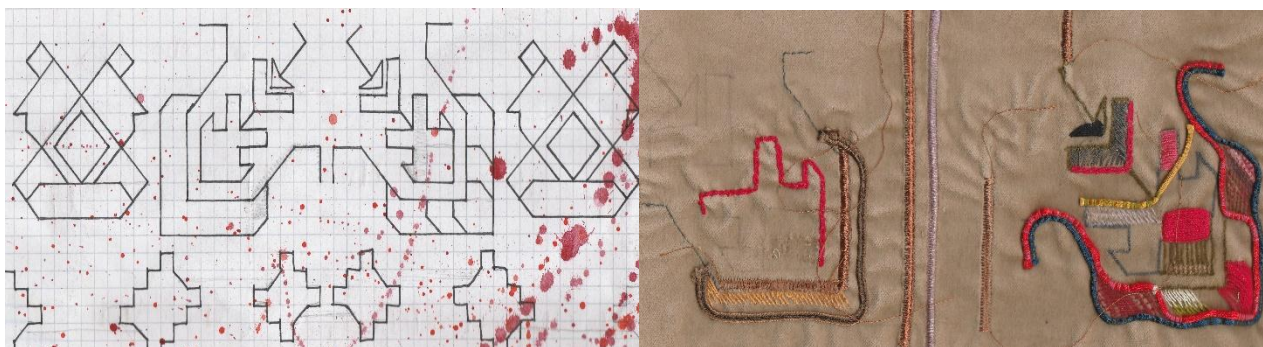

Figura 2. Etapele de realizare a ornamentului (Reprezentarea grafică și în material)

Motivul pentru care s-a optat – floarea, în demersul stilizării a fost simplificată ca formă, geometrizată cu conotație spre forma pătratului, această formă a oferit avantajul unui aspect curat, simplu în realizare, armonios și uniform. Totodată, astfel de abordare exprimă apartenența la trendul actual minimalist fie în forme, fie în soluții laconice a decorului. În urma experimentării cu diverse tehnici de decor: broderie manuală, broderie mecanică, șiret îmbinat cu broderie, pentru a obține un efect a tehnicii de decor la fel de uniform ca grafica acestuia, dar să posede un efect vizual pronunțat, s-a optat pentru tehnica vopsirii cu trafaret (aceasta presupune decuparea formei în hârtie/carton, aplicarea ei pe suprafața țesăturii, aplicarea pigmentului pe zona decupată prin tamponare cu burete). În vederea oferiți unui aspect dinamic, original și inedit, suprafețele ornamentului au fost vopsite cu trecere de la o nuanță la alta (gradient galben-roșu, galben-verde).

Unul dintre cele mai răspândite ornamente, întâlnite în arta populară universală cu un profund simbolism este pomul vieții. Inspirat din viața satului, adaptat, stilizat, pomul vieții este actual și în prezent. Acesta reprezintă un simbol cu profunde dimensiuni imagologice în cultura națională și universală, con-stituind obiectul cercetării în prezentul studiu.

Elementul – *Pomul Vieții*, situat exact la linia de simetrie părții din spate, a fost compus dintr-o multitudine de elemente geometrice, simplificate la nivel de formă, însă cu un plus de complexitate la nivel de soluționare cromatică. Acest motiv nu a fost unul preluat și stilizat, a fost creat în concordanță cu elementele deja existente și stilizate ca în cele din urmă, ornamentul final să fie unul original și armonios.

Figura 3. Aspectul exterior al modelului realizat și mostre de decor

Tradiția nu se identifică neapărat cu trecutul, ci este vorba de o selecție a bunurilor acestei moșteniri, aplicând amprenta particulară. Valorile culturale, cele care reprezintă o epocă și un mod de a înțelege lumea, dobândesc, prin forța lor o anumită identitate și expresivitate, devenind repere pentru conștiința unei societăți. Ele sunt mereu reinterpretate, din noi perspective, fiind astfel readuse la viață și actualitate.

Motivele noi, care au pătruns în spațiul tradițional, pe de o parte, au îmbogățit fondul autohton, atunci când au fost adaptate cu iscusință, iar pe de alta, au format kitschuri, ducând la degradarea artistică a valorilor autentice, la pierderea sensurilor simbolice.

Creatorii sunt apreciați prin faptul că nu au tins să copieze cu exactitate tradiția moștenită sau împrumutată, ci au inventat și inovat permanent variațiuni pe aceleași teme majore, inepuizabile, ale existenței și gândirii proprii, încadrându-se în limita arhetipului.

Bibliografie

1. Ludmila Moisei *Ornamentica țesăturilor tradiționale din republica moldova 612.01 – etnologie*, Chișinău 2015
2. Ludmila Moisei *Tradiția-valoare versus tradiția-proces: acțiuni culturale de revitalizare a tradiției*, Chișinău 2018
3. Ecaterina Janeta Ciocan *Motive geometrice punctul, linia, triunghiul, pătratul, romb, cercul pe obiecte de artă populară ale zonelor etnografice din județul Maramureș Țara Lăpușului, Țara Chioarului, Țara Maramureșului, Țara Codrului*, București 2018